

Henri Bergson 1859-1941

Livsopsvinget

Klumme i Politiken, Bøger, april 2001

Tilfældet ville at jeg forleden dag befandt mig med en bog af den franske filosof - og nobelpristager i litteratur - Henri Bergson (1859-1941) i hænderne. Bergsons reputation i den naturvidenskabeligt orienterede offentlighed er ikke den bedste. De fleste har kun ringeagt til overs for hans ide om tilstedeværelsen af et skabende princip, et 'elan vitale', i vores univers. Livsopsvinget kaldtes dette princip i den danske oversættelse fra 1915 af hovedværket "Den skabende udvikling" (Paris 1907).

Det var dog med stor fornøjelse, jeg kastede mig over den gamle kætters tanker. Ikke fordi jeg bryder mig det mindste om vitalismen forstået som troen på, at særlige livsprincipper, vitale kræfter, må tages i brug, når man skal forklare livets opståen og udvikling. Men Bergson tilbageviser eksplicit vitalismen, idet han ser 'livsopsvinget' som en kraft, der gennemtrænger virkelighedens hele og forårsager dens stadige forandring og differentiering.

Bergsons opfattelse af tid som en *varen* er så aktuell idag som nogensinde. Bevidsthedstilstande er ikke adskilte som perler på en snor, siger han, snarere hænger de sammen som tonerne i et stykke musik: "Erindringen forlader os ikke, og den skyder bestandig noget af fortiden ind i nuet. Den *varen*, en sindstilstand tager ind i sig, efterhånden som den glider frem på tidens vej, gør den bestandig større. Den er som en snebold, der vokser, mens den ruller frem."

Den gængse opfattelse af tid som en rækkefølge af adskilte punkter, nøder os til at opfinde et forskelsløst og ubevægeligt *Jeg*, der står uden for forløbet af tilstande, men som dog samler de adskilte tilstande på samme måde, som en snor holder perlerne i perlekæden sammen.

Det virkelige forhold er dog det, skriver Bergson, "at man på denne måde opnår en kunstig efterligning af det indre liv, en ubevægelig erstatning, som er lempet til efter logikkens og sprogets krav, netop fordi den virkelige tid er bortelimineret. Men hvad det virkelige liv angår, da ser man let, at således som det glider hen under de symboler, hvoraf det dækkes, er tiden netop stoffet i det."

Varen og tilblivelse, rindende tid, er da for Bergson den egentlige substans i verden, hvorimod den traditionelle opfattelse af substansen som et fast underlag for forandringen, indebærer en skelnen mellem forandring og det, der forandres, som i grunden betyder, at intet forandres: enten er forandringen indeholdt i begyndelsessituationen (mekanicisme), eller forandringen lå i svøb i slutpunktet (finalisme).

Bergson var velorienteret i samtidens naturvidenskab, og man får helt ondt af ham, når man læser hans tapre overvejelser om livets "stræben efter at gå imod den nedadgående retning, som materien følger". Denne nedadgående retning henviser til termodynamikkens berømte entropisætning, der af samtiden tolkedes som et budskab om en uafvendelig bevægelse mod altings udjævning i den såkaldte 'varmedød'.

I 1945, blot 4 år efter Bergsons død, udkom fysikeren Erwin Schroedingers berømte bog, "What is Life?", hvor jordelivet reddes fra varmedøden. Schroedinger påpegede, at ganske vist måtte entropien stige ved livsprocesserne, men livsformernes grundliggende trick er at eksportere overskudsproduktionen af entropi til omgivelserne og ultimativt til verdensrummet. Den organiske verden udgør så at sige en lomme af laventropi i universet.

I moderne tid er netop denne kreative dimension af entropisætning blevet stadigt kraftigere betonet. Man kunne få den tanke, at Bergson's ide om "livsopsvinget" i virkeligheden er i ganske god overensstemmelse med moderne fysik.

Tiden må vise.